

Початковий етап розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості

Елучка Казарян *

* Аспірантка ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», м. Харків;
Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7353-2599>, e-mail: elia.kazarian@ukr.net

DOI: [10.32353/khrife.1.2024.09](https://doi.org/10.32353/khrife.1.2024.09) УДК 343.98

Надійшло 15.01.2024 / Рецензовано 29.01.2024 / Прийнято до друку 27.03.2024 /
Доступно онлайн 29.03.2024

Мета статті полягає в окресленні особливостей початкового етапу розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості. Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз, синтез; формально-логічний; логіко-юридичний; юридичного аналізу. Розглянуто особливості початкового етапу розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості. Наголошено на важливості визначення типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування, де проводяться конкретні слідчі (розшукові) дії зі збору інформації, виявлення ознак злочину та формування слідчих версій. На цьому етапі розслідування фахівці розв'язують конкретні завдання, оцінюють слідчу ситуацію, виявляють джерела інформації, визначають напрям розслідування, планують взаємодію з оперативними органами, збирають інформацію про обставини злочину, потерпілого й підозрюваного. Зауважено складність визначити мотив нетерпимості на початковому етапі та можливість змінити кримінально-правову кваліфікацію у процесі досудового розслідування. Підкреслено необхідність ретельного дослідження на початковому етапі, особливо під час розроблення криміналістичної методики, для відмежування вбивства на ґрунті нетерпимості від інших видів убивств. Визначено, що

невідкладними слідчими (розшуковими) діями на цьому етапі є: огляд місця події, допит свідків, призначення та проведення судово-медичних експертиз. Класифікація слідчих ситуацій на основі джерел початку досудового розслідування й інформаційних компонентів є підґрунтям для ефективного планування розслідування.

Ключові слова: початковий етап досудового розслідування; умисне вбивство; мотив нетерпимості (расової, національної, релігійної); слідча ситуація.

Постановка наукової проблеми

Початковий етап розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості має особливий характер. Процес розслідування цієї категорії злочинів неможливий без окреслення належних слідчих (розшукових) дій і подальших дій слідчого, оскільки це сприятиме отриманню інформації про скоєні злочинні діяння, формуванню конкретної версії розслідування, визначенню підозрюваних.

Успішне розв'язання завдань на початковому етапі розслідування може значно покращити ефективність усього процесу розслідування й допомогти слідчим з'ясувати істину про скоєний злочин.

Таку діяльність слід здійснювати згідно з вимогами чинного кримінального процесуального законодавства й науковими рекомендаціями.

Мета статті

Окреслити особливості початкового етапу розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості.

Методи дослідження

Для досягнення поставленої мети використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: аналіз, синтез; формально-логічний; логіко-юридичний; юридичного аналізу.

Аналіз основних досліджень і публікацій

Особливості початкового етапу розслідування (зокрема, умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості) досліджували як вітчизняні науковці (А. Боровик ¹, А. Волобуєв ² зі співавторами, О. Гарасимів ³

- 1 Боровик А. М. Особливості криміналістичної характеристики злочинів, вчинених з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, і предмету доказування у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук. Маріуполь, 2021. 246 с.
- 2 Волобуєв А. Ф., Одерій О. В., Степанюк Р. Л. та ін. Криміналістика : підручник. У 2 т. Т. 2 / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Маляррової ; МВС України, ХНУВС. Харків, 2018. 312 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/7391f531-f696-442a-b108-7ce06abbe7ad> (дата звернення: 20.12.2023).
- 3 Гарасимів О. І., Дуфенюк О. М., Захарова О. В. та ін. Методика розслідування окремих видів злочинів : навч. посіб. / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів, 2019. 312 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2746> (дата звернення: 20.12.2023).

зі співавторами, І. Когутич⁴, Т. Пазинич⁵, В. Тіщенко⁶, В. Шевчук⁷ та ін.), так і іноземні (С. Roberts зі співавторами⁸, М. Hagerlid і G. Granström⁹, М. Juutinen¹⁰). Однак, попри наявні теоретичні та практичні напрацювання у цій сфері, комплексне дослідження особливостей початкового етапу розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості потребує подальших наукових розвідок.

Викладення основного матеріалу дослідження

Початковий етап розслідування умисного вбивства, учиненого з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, має важливий характер. Для повноцінного збирання інформації про скоєні злочини необхідно правильно провести конкретні слідчі (розшукові) заходи на початковому етапі розслідування, що сприятиме визначенню ознак злочину, первинному

збиранню слідів злочину з метою встановити підозрюваних, сформулювати й перевірити конкретні слідчі версії. Початковий етап розслідування зумовлює загальний напрям розслідування, формує доказову базу, яка дає змогу встановити вину підозрюваної особи в учиненні вбивства. Отже, ефективність розслідування цієї категорії злочинів залежить від повноти та якості проведення правоохоронними органами початкової кримінальної процесуальної діяльності.

Так, В. Шевчук підкреслює, що термін «етап розслідування злочинів» визначає конкретний період часу (стадію) у загальному процесі розслідування злочину. Ця стадія відображає стан слідства й має на меті розв'язати конкретні завдання, пов'язані зі встановленням предмета доказування, ухвалити процесуальні рішення у кримінальній справі, зумовлені ситуаціями розслідування й особливостями проведення слідчих, оперативно-розшукових та інших дій,

- 4 Когутич І. І. Типові ситуації початкового етапу розслідування вбивств та обумовлені ними алгоритми дій слідчого. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Вип. 1. С. 233–247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2013_1_25 (дата звернення: 20.12.2023).
- 5 Пазинич Т. А. Особливості розслідування вбивств з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 5. С. 121–124. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/84e23b5a-ac49-40bb-998e-064872aaf48a> (дата звернення: 20.12.2023).
- 6 Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса, 2007. 260 с.
- 7 Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Харків, 2013. 440 с.
- 8 Roberts C., Innes M., Williams M., Tregidga J., Gadd D. Understanding who commits hate crime and why they do it. Welsh Government Social Research, 2013. 73 p. URL: <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/58880/1/understanding-who-commits-hate-crime-and-why-they-do-it-en.pdf> (дата звернення: 20.12.2023).
- 9 Hagerlid M., Granström G. Hate Crime Investigation and Sentencing in Sweden: What Have We Learned in the Past 20 Years? *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2023. 18 p. DOI: [10.1007/s10610-023-09563-9](https://doi.org/10.1007/s10610-023-09563-9) (дата звернення: 20.12.2023).
- 10 Juutinen M. Hate crimes and their handling in the criminal process. Ministry of Justice, Finland, Helsinki, 2021. 119 p. URL: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163385> (дата звернення: 20.12.2023).

тактико-криміналістичних комплексів, включно з тактичними операціями¹¹.

Наразі спостерігаємо тенденцію до зменшення кількості етапів розслідування у криміналістичній методиці. А. Мілевська зауважує, що раніше більшість учених віддавала перевагу виокремленню трьох етапів досудового розслідування (початкового, подальшого й завершального) з певними варіаціями в назвах. Натомість сьогодні (у контексті оновлення кримінального процесуального законодавства України) увагу здебільшого акцентують на двох етапах цієї стадії¹².

М. Juutinen зазначає, що кримінальне провадження починається із заяви про злочин, яку фіксує поліція. Поліція розглядає заяви про злочини у два етапи, перший із яких — попереднє розслідування правопорушень. Власне досудове розслідування — це лише другий етап. Під час попереднього розслідування поліція з'ясовує наявність підстав для підозри у вчиненні правопорушення та, за наявності таких підстав, розпочинає досудове розслідування¹³.

Відповідно до ч. 1 ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі — КПК України) «слідчий, діявач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що

можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування»¹⁴. У невідкладних ситуаціях можна проводити огляд місця події до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі — ЄРДР); у такому разі відомості вносять невідкладно після завершення огляду¹⁵.

Окрім огляду місця події, Законом України «Про Національну поліцію» передбачено такі превентивні заходи:

- «1) перевірка документів особи;
- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка і огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;
- 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;
- 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;
- 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- 8) перевірка дотримання вимог дозволеної системи органів внутрішніх справ;
- 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;

11 Шевчук В. М. Зазнач. твір.

12 Мілевська А. О. Слідчі ситуації на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з підробленням нотаріальних документів. Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2016. Вип. 2 (4). С. 30—37. URL: <https://docplayer.net/72551064-Mizhnarodniy-yuridichniy-visnik-zbirnik-naukovih-prac-nacionalnogo-universitetu-derzhavnoyi-podatkovoyi-sluzhbi-ukrayini.html> (дата звернення: 20.12.2023).

13 Juutinen M. Op. cit. URL: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163385> (дата звернення: 20.12.2023).

14 Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.12.2023).

15 Там само.

11) поліцейське піклування» (ч. 1 ст. 31) ¹⁶.

Початковий етап розслідування будь-якого кримінального правопорушення містить комплекс організаційних заходів (планування початку розслідування, висування версій тощо), невідкладних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів.

Наприклад, В. Малярова, визначаючи зміст і межі етапів розслідування злочину, зауважує, що початковий етап розпочинається з моменту реєстрації інформації про подію в ЄРДР і завершується винесенням письмового повідомлення про підозру, що відбувається за наявності достатніх доказів (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України) ¹⁷. І. Когутич розрізняє три етапи в процесі розслідування злочинів (зокрема, убивств):

- 1) *початковий етап*, що містить період проведення слідчих (розшукових) дій, часовий аспект яких характеризується невідкладністю. На думку вченого, цей етап починається одночасно з досудовим розслідуванням, зазначеним у ч. 1 ст. 214 КПК України, і завершується виконанням завдань, пов'язаних із цим етапом;
- 2) *наступний (подальший) етап*, який охоплює період проведення решти слідчих (розшукових) дій, спрямованих на систематичне й ретельне збирання та дослідження доказів у провадженні;
- 3) *завершальний етап* — від моменту прийняття слідчим (прокурором) рішення про завершення розслідування і до прийняття уповноваженою

особою одного із процесуальних рішень, передбачених ст. 283 КПК України ¹⁸.

Отже, існують різні підходи до етапізації процесу розслідування кримінальних правопорушень, що істотно впливає на визначення меж цих етапів.

Доволі спірною вважаємо позицію щодо визначення меж початкового етапу, а саме ототожнення його початку із початком досудового розслідування, яке (відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України) є стадією кримінального провадження, що починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР ¹⁹. Оскільки до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР можуть проводитися слідчі (розшукові) дії, то початковий етап досудового розслідування розпочинається раніше. Так, у разі вчинення вбивства, про це повідомляють органам Національної поліції, після чого слідчо-оперативна група виїжджає на місце скоєння вбивства, де проводить інформаційно-пізнавальну діяльність, тобто оглядає місце події та труп, виявляє та вилучає речові докази.

В. Тищенко завданнями початкового етапу розслідування злочинів вважає:

- виявлення та фіксування доказової інформації про розслідуваний за «гарячими слідами» злочин;
- здійснення заходів для запобігання втраті доказової інформації, що міститься у слідах, документах та інших об'єктах,

¹⁶ Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 20.12.2023).

¹⁷ Малярова В. О. Етапізація процесу розслідування злочинів проти моральності у сфері статевих стосунків. *Право і Безпека*. 2013. № 3 (50). С. 86—91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2013_3_19 (дата звернення: 20.12.2023).

¹⁸ Когутич І. І. Зазнач. твір. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2013_1_25 (дата звернення: 20.12.2023).

¹⁹ Кримінальний процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.12.2023).

- і її своєчасне виявлення та фіксування;
- з'ясування й оцінювання слідчої ситуації, сформованої після порушення кримінальної справи;
- визначення джерел інформації про розслідуваний злочин;
- розроблення плану проведення розслідування;
- вибір форм і методів взаємодії з органами та службами, які займаються оперативно-розшуковою діяльністю;
- пошук та отримання інформації про механізм та обстановку скоєного злочину;
- збирання й вивчення відомостей про особу потерпілого;
- пошук, отримання та аналіз інформації про осіб, які скоїли злочин, а також їх розшук і затримання²⁰.

Своєю чергою Г. Москаленко зазначає, що завданнями початкового етапу розслідування є:

- з'ясування й оцінювання слідчої ситуації, що виникла після початку кримінального розслідування (надалі формуються версії, тактичні завдання та обираються засоби її перевірки й розв'язання);
- виявлення джерел інформації щодо розслідуваного злочину;
- визначення напряму розслідування й розроблення плану розслідування;

- вибір форм і методів взаємодії з органами та службами, що здійснюють оперативну діяльність;
- пошук і здобуття інформації про механізм та обстановку скоєного злочину;
- збирання та вивчення відомостей про особу потерпілого;
- пошук, одержання й аналіз інформації про осіб, які скоїли злочин, а також їх розшук і затримання²¹.

Початковим етапом кваліфікування суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення, є внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР. Так, згідно з п. 5 ч. 5 ст. 214 КПК України до ЄРДР вносять відомості, зокрема, про попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність²². Це положення дублюється в абз. 6 п. 1 гл. 1 розд. II Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення²³.

М. Hagerlid і G. Granström наголошують, що на етапі розслідування виникають труднощі, пов'язані зі збиранням доказів, які можуть підтвердити наявність мотивів нетерпимості. Для подальшого розслідування злочину й розгляду в суді важливо докладно задокументувати злочин на початковому етапі розслідування. Окрім того, слід вжити таких

20 Тіщенко В. В. Зазнач. твір.

21 Москаленко Г. В. Поняття та особливості етапів розслідування злочинів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 49. С. 376—380. URL: <http://www.apdp.in.ua/v49/64.pdf> (дата звернення: 20.12.2023).

22 Кримінальний процесуальний кодекс URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.12.2023).

23 Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення : затв. наказ. Генпрокурора від 17.08.2023 р. № 231. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (дата звернення: 20.12.2023).

заходів для документування наявності мотивів нетерпимості: фотографування символів нетерпимості; перевірка неузгоджень у висловлюваннях злочинця; дослідження наявності ознак повторних правопорушень; перевірка членства злочинця в організаціях, пов'язаних із нетерпимістю²⁴.

О. Гарасимів зі співавторами зазначає, що на початку досудового розслідування не завжди є можливим кваліфікувати дії підозрюваного під час розслідування насильницьких злочинів із мотивів нетерпимості. Таке кваліфікування стає можливим лише з моменту встановлення підозрюваного у скоєнні злочину, тобто з моменту повідомлення про підозру, оскільки мотив є елементом суб'єктивного боку злочину і його доведення практично неможливе без участі самого підозрюваного або обвинуваченого. Окрім того, відомості, які вносять до ЄРДР, мають містити інформацію про первинне кримінально-правове кваліфікування. Отже, під час розслідування злочинів, скоєних з мотивів нетерпимості, первинним кримінально-правовим кваліфікуванням завжди є його кваліфікування як злочину проти життя і здоров'я особи без конкретизації будь-яких кваліфікаційних ознак або за іншими кваліфікаційними ознаками, які є очевидними на момент унесення відомостей до ЄРДР²⁵.

Необхідно відзначити, що на початковому етапі розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості доволі

складно довести факт скоєння вбивства саме з цих мотивів. Кваліфікувати події за таких умов можна як умисне вбивство (ч. 1 ст. 115 Кримінального кодексу України²⁶, далі — *КК України*) або як умисне вбивство з хуліганських мотивів (п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України²⁷). Після реєстрації кримінального провадження та проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на з'ясування обставин справи, і за достатності відомостей, що підтверджують скоєння умисного вбивства саме з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, слідчі змінюють правове кваліфікування кримінального правопорушення з ч. 1 ст. 115 КК України або п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України на п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України²⁸.

Рішення про зміну попереднього правового кваліфікування найчастіше приймають перед повідомленням особі про підозру, про що виносять відповідну постанову. У разі виявлення нових фактичних обставин кримінального правопорушення під час досудового розслідування або судового процесу, у якому обвинувачують особу, з'являється можливість змінити кваліфікування кримінального правопорушення, зокрема скласти нову підозру або змінити раніше повідомлену підозру. Зміна повідомлення про підозру може виражатись у зміні формули кваліфікування або лише у зміні обсягу формулювання обвинувачення без зміни формули кваліфікування. Якщо про підозру повідомив прокурор, то право повідомити про нову підозру або змінити раніше

24 Hagerlid M., Granström G. Op. cit. DOI: [10.1007/s10610-023-09563-9](https://doi.org/10.1007/s10610-023-09563-9) (дата звернення: 20.12.2023).

25 Гарасимів О. І., Дуфенюк О. М., Захарова О. В. та ін. Зазнач. твір. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2746> (дата звернення: 20.12.2023).

26 Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.12.2023).

27 Там само.

28 Там само.

повідомлену підозру має винятково прокурор (ст. 279 КПК України ²⁹).

Наприклад, у кримінальному провадженні № 12020050790001071 змінено правову кваліфікацію кримінального правопорушення з ч. 2 ст. 15, п. 7 ч. 2 ст. 115 КК України на ч. 2 ст. 15, п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України за фактом замаху на умисне вбивство, учиненого з мотивів релігійної нетерпимості. Отримавши достатні докази для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення, складено повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 15, п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України ³⁰.

Основними тактичними завданнями початкового етапу розслідування О. Пчеліна називає:

- «• встановлення місця, часу та обстановки злочину;
- виявлення, фіксація та вилучення слідів злочину та інших речових доказів;
- встановлення, розшук і затримання підозрюваної особи;
- встановлення розмірів заподіяної шкоди та пошук викраденого майна чи майна, на яке можна накласти арешт для забезпечення відшкодування завданих збитків;
- збирання достатньої доказової бази для притягнення особи як обвинуваченої;

- встановлення можливих свідків тощо» ³¹.

С. Roberts зі співавторами звертає увагу на певні закономірності, що спричиняють інциденти з мотивів нетерпимості. Як приклад зазначає, що в районах із високим рівнем напруженості в суспільстві інциденти можуть відбуватися за «ланцюжками» або послідовно, оскільки процеси дії та реакції пов'язано конкретними подіями в часі ³².

Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, однозначно потребують ретельного дослідження під час формування окремої криміналістичної методики. Це передбачено положеннями ч. 2 ст. 9 КПК України: «Прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень» ³³.

Зокрема, на початковому етапі розслідування необхідно звернути увагу на обставини, завдяки яким можна відмежувати умисне вбивство з мотивів

29 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.12.2023).

30 Ухвала Красногвардійського райсуду м. Дніпропетровська від 24.10.2022 р. Справа № 227/1045/22. Провадж. № 1-кс/204/1930/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106910601> (дата звернення: 20.12.2023).

31 Пчеліна О. В. Тактичні завдання розслідування злочинів і криміналістична методика. *Криміналістичний вісник*. 2012. № 2 (18). С. 48–52. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/144f347d-933a-4fbf-ad60-77f1e7603198> (дата звернення: 20.12.2023).

32 Roberts C., Innes M., Williams M., Tregidga J., Gadd D. Op. cit. URL: <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/58880/1/understanding-who-commits-hate-crime-and-why-they-do-it-en.pdf> (дата звернення: 20.12.2023).

33 Кримінальний процесуальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.12.2023).

расової, національної або релігійної нетерпимості від інших видів убивств. Такими обставинами є:

- належність потерпілого до певної раси, національності або релігії чи сприйняття винною особою такої належності;
- наявність підстав, що свідчать про бажання винної особи довести неповноцінність потерпілого у зв'язку із його належністю до певної раси, національності або релігії, що свідчить про упередженість і ненависть до певної соціальної групи.

Т. Пазинич виокремила такі невідкладні слідчі (розшукові) дії на початковому етапі розслідування вбивств з ознаками мотиву расової, національної або релігійної нетерпимості:

- огляд місця події з метою виявлення ознак, що свідчать про ксенофобський мотив злочину (наявність специфічних предметів, атрибутики, написів, символів тощо);
- допит свідків і очевидців події про обставини, які передували злочину, самих обставин нападу та подій після нього;
- запит до підрозділу карного розшуку про перебування особи на відповідному обліку;
- направлення доручення працівникам карного розшуку щодо вивчення молодіжних угруповань із метою пошуку підозрюваних і моніторингу відповідних інтернет-ресурсів про можливу інформацію щодо проведеної акції;
- особистий обшук, пред'явлення підозрюваних для впізнання після їх затримання;

- підготовка та призначення судово-медичної експертизи трупа й інших експертиз залежно від вилучених об'єктів (трасологічної, дактилоскопічної, балістичної, криміналістичної, холодної зброї, медико-криміналістичної, молекулярно-біологічної (дослідження ДНК) та ін.)³⁴.

На підставі викладеного вище на початковому етапі розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості можна побудувати таку програму розслідування:

- проаналізувати вихідну інформацію та типізувати слідчі ситуації з урахуванням відомостей про винну особу й потерпілого;
- висунути слідчі версії скоєного злочину (про подію злочину, спосіб скоєння тощо);
- визначити основні та другорядні завдання розслідування.

Для розв'язання завдань на початковому етапі розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості слідчий має: оглянути місце події; унести відомості до ЄРДР; допитати заявника та свідків; призначити судові експертизи. Після внесення відомостей до ЄРДР доцільним є проведення таких слідчих (розшукових) дій:

- допит очевидців скоєння вбивства як свідків;
- допит осіб, які мають відомості про винну особу та потерпілого (походження, особливі прикмети тощо);
- призначення судових експертиз.

На думку Є. Хижняк, слідча ситуація, як і криміналістична характеристика, є одним із ключових інструментів

34 Пазинич Т. А. Зазнач. твір. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/84e23b5a-ac49-40bb-998e-064872aaf48a> (дата звернення: 20.12.2023).

для слідчого, що дає змогу максимально підвищити ефективність розслідування злочинів, а знання типових слідчих ситуацій — визначити пріоритетні завдання, уникнути непотрібних витрат часу й зусиль. За допомогою зіставлення типової слідчої ситуації й ситуації, що стала під час розслідування конкретного злочину, зважаючи на взаємозв'язки між елементами криміналістичної характеристики цієї групи злочинів, слідчий може розробити план розслідування й ефективно розв'язати завдання зі встановлення особи, яка скоїла злочин³⁵.

Інші науковці переконані, що слідча ситуація є категорією криміналістичної тактики. Наприклад, В. Весельський стверджує, що слідча ситуація належить до сфери понять криміналістичної тактики та, як решта тактико-криміналістичних термінів, реалізується у криміналістичній методиці. Він обґрунтовує цей висновок тим, що саме слідча ситуація визначає тактику конкретних слідчих дій³⁶.

На нашу думку, слідчу ситуацію можна вважати і криміналістичною тактикою, і криміналістичною методикою. Утім, пріоритетною є саме криміналістична методика, тому що з початком досудового розслідування виникає слідча ситуація, а вже засобом розслідування кримінального правопорушення є слідчі (розшукові) дії.

В. Пясковський визначив, що типізація слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування злочинів може ґрунтуватися на різноманітних критеріях, а саме: обсягу та змісті даних для

внесення до ЄРДР; характері типової «слідової картини»; способах скоєння злочину (ситуації підготовки, безпосереднього вчинення, приховування та використання результатів злочинної діяльності)³⁷.

Важливо зауважити, що класифікування типових слідчих ситуацій на початковому етапі розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості може охоплювати такі характеристики: обсяг отриманих доказів, наявність підозрюваних, наявність або відсутність криміналістично значущої інформації у процесі розслідування тощо.

Зокрема, А. Волобуєв зі співавторами зазначає, що типові слідчі ситуації на початковому етапі розслідування мають важливе значення для формування конкретних практичних рекомендацій із кожної окремої методики розслідування. Він розглядає слідчу ситуацію в криміналістиці як умови розслідування кримінального правопорушення на певний момент часу. Науковці виокремлюють такі чинники розслідування:

- інформаційні (зокрема, дані про злочин — докази, оперативно-розшукова інформація);
- процесуальні (приміром, наявність підозрюваного на певний момент розслідування);
- тактичні (наприклад, позиція, якої дотримує підозрюваний під час допиту);
- психологічні (особливості психології осіб, що беруть участь у розслідуванні);

35 Хижняк Є. С. Типові слідчі ситуації при розслідуванні статевих злочинів щодо малолітніх. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 4. С. 197—199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2012_4_68 (дата звернення: 20.12.2023).

36 Весельський В. К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. Вип. 25—26. С. 193—199. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2011_25-26_22 (дата звернення: 20.12.2023).

37 Пясковський В. В. Методика розслідування торгівлі людьми : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 225 с.

- матеріально-технічні й організаційні (наявність необхідних ресурсів і можливостей їх використання)³⁸.

Дослідники зауважують, що розглядають поняття слідчої ситуації у широкому розумінні, але під час розроблення окремих методик розслідування виявили, що деякі чинники (психологічні, матеріально-технічні й організаційні) складно типізувати. Отже, у криміналістичній методиці послугуються поняттям «слідча ситуація» у вузькому розумінні, розглядаючи її як сукупність відомостей про злочин, що зумовлює завдання розслідування та відповідні засоби їх розв'язання, включно із гласними й негласними слідчими (розшуковими) діями. Типові слідчі ситуації формуються в окремих методиках розслідування на етапі відкриття кримінального провадження залежно від характеру початкового матеріалу про злочин³⁹.

Т. Воліков визначає типову слідчу ситуацію як «сукупність умов на конкретний момент розслідування кримінального правопорушення, яка впливає на вибір алгоритму дій уповноважених осіб для оптимального вирішення завдань кримінального провадження»⁴⁰.

У провадженнях, що стосуються умисних убивств із мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, необхідно з'ясувати такі обставини:

- місце, час та обстановку, включно з подіями, які передували та

могли спровокувати напад на людину;

- спосіб учинення вбивства, засоби та знаряддя злочину, кількість співучасників і їхні ролі;
- наявність висловлювань або дій (жестів, поглядів тощо) ксенофобського характеру з боку підозрюваного перед, під час або після нападу;
- інформацію про особу підозрюваного, здатну пом'якшити або обтяжити покарання;
- дані про особу потерпілого, зокрема його належність до певної расової, національної або релігійної групи;
- докладні обставини потрапляння потерпілого на місце нападу;
- дії потерпілого до та під час нападу, наявність / відсутність конфлікту / провокації або спроби опору злочинцям;
- види насильства, застосовані до потерпілого, включно з тілесними ушкодженнями, що призвели до смерті⁴¹.

Зважаючи на викладене вище, зазначимо, що типові слідчі ситуації є доволі важливою складовою методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, зокрема умисних убивств із мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості. Наприклад, К. Назаренко підкреслює важливість аналізу й оцінювання слідчої ситуації, оскільки це дає змогу вже на

38 Волобуєв А. Ф., Одерій О. В., Степанюк Р. Л. та ін. Зазнач. твір. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/7391f531-f696-442a-b108-7ce06abbe7ad> (дата звернення: 20.12.2023).

39 Там само.

40 Воліков Т. Наукові диспути стосовно типових слідчих ситуацій при розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності, вчинених в умовах воєнного стану. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 7 (13). С. 250–260. DOI: 10.52058/2786-6300-2023-7(13)-250-260.

41 Пазинич Т. А. Зазнач. твір. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/84e23b5a-ac49-40bb-998e-064872aaf48a> (дата звернення: 20.12.2023).

цьому етапі розслідування розібратися в різноманітності фактів і явищ, пов'язаних з особою правопорушника. Також науковиця зауважує, що зазначене сприяє усвідомленню наукових знань із криміналістики, особливо про типові матеріальні джерела (сліди). Такий підхід дає змогу вивчити методики та практики пошуку цих джерел, отримати із них інформацію, зафіксувати її та зберегти. Дослідниця наголошує на тому, що слідча ситуація впливає на формулювання версій про місце перебування та сліди, які містять відомості про особу правопорушника. Своєю чергою це допомагає вибрати найбільш доцільні тактичні прийоми, комбінації та рекомендації для збирання слідів. Зазначено, що аналіз слідчої ситуації допомагає уповноваженій особі вибрати ефективні техніко-криміналістичні засоби й методи для досягнення мети, а також найбільш дієві форми застосування спеціальних знань і взаємодії з органами дізнання для отримання криміналістично значущої інформації про особу правопорушника⁴². Так, аналіз конкретних типових слідчих ситуацій сприяє реалізації всіх названих завдань.

Залежно від рівня конфліктності слідчі ситуації поділяють на конфліктні (коли суб'єкт, який має інформацію, не бажає її розкривати); безконфліктні (коли суб'єкт повідомляє відому йому інформацію, нічого не приховуючи й не перекручуючи); слабо конфліктні (коли суб'єкт має важливу інформацію, бажає її передати, але через певні суб'єктивні або об'єктивні чинники сприймає та відтворює її із несвідомим спотворен-

ням)⁴³. Зауважимо, що під час розслідування кримінального провадження щодо умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості можуть виникати конфліктні слідчі ситуації (зокрема, під час проведення процесуальних дій за участю підозрюваного) і безконфліктні слідчі ситуації (під час допиту окремих свідків).

Можна класифікувати слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості за характеристикою стану розслідування, що охоплює типові слідчі ситуації за такими критеріями:

- джерело інформації про подію злочину;
- ступінь поінформованості підозрюваного про виявлення ознак учиненого ним убивства;
- наявність протидії розслідуванню вбивства.

На підставі аналізу кримінальних проваджень доречно зауважити, що типові слідчі ситуації початкового етапу необхідно класифікувати залежно від джерела надходження інформації про вчинене кримінальне правопорушення. Такий підхід впливає на обсяг вихідних об'єктивних даних і обумовлює момент початку кримінального провадження. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування слід визначати згідно з підставами початку досудового розслідування, передбаченими ст. 214 КПК України. Як свідчать матеріали кримінальних проваджень за умисними вбивствами з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, досудове

42 Назаренко К. Ю. Розслідування злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом : дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2016. 218 с.

43 Вигівський І. М., Дрозд В. Г. Теоретичні та практичні основи формування методики досудового розслідування захоплення заручників : монографія. Київ, 2023. 368 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/items/0acc7a5d-81af-4cd7-9c59-c1dab9f1c1a2> (дата звернення: 20.12.2023).

розслідування розпочинається у зв'язку зі зверненням окремих громадян, а саме коли від особи, яка стала очевидцем скоєного вбивства, надходить інформація. У такій слідчій ситуації після внесення відомостей до ЄРДР для встановлення обставин події кримінального правопорушення заявника допитують як свідка.

Наприклад, у вироку Житомирського апеляційного суду за кримінальним провадженням № 12017060170000543 зазначено, що в заяві про вчинене кримінальне правопорушення дружина повідомила про нанесення невідомою особою ножових поранень її чоловікові й нанесення їй тілесних ушкоджень⁴⁴.

Важливо також зважати на ступінь поінформованості підозрюваних про виявлення їхнього злочину відповідними органами, вибираючи напрям розслідування, особливо з огляду на те, чи мають слідчі (розшукові) дії раптовий характер. Наприклад, якщо: 1) про виявлення правоохоронними органами скоєного злочину відомо причетним особам, їхні дії доведено до кінця або перервано; 2) деякі особи знають про виявлення злочину, злочинне діяння повністю не припинено; 3) причетні до злочину особи знають про те, що правоохоронним органам відомо про їхнє злочинне діяння, яке не припинено. Із позиції протидії розслідуванню на початковому етапі можна виокремити такі типи подібних ситуацій: 1) відсутність протидії розслідуванню; 2) наявність протидії розслідуванню⁴⁵.

А. Боровик виокремлює такі дві типові слідчі ситуації на початку досудового розслідування злочинів, скоєних з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості:

1) *перша слідча ситуація* складається тоді, коли встановлено підозрюваного й інформацію про його особистість та окремі обставини злочину на момент відкриття кримінального провадження. Зазначена слідча ситуація характеризується тим, що відомості про злочин, які вносять до ЄРДР, містять достатні ознаки мотиву, і злочин кваліфікують відповідно до статті КК України, яка прямо передбачає цю кваліфікаційну ознаку. Отже, винна особа скоїла злочин зі спеціальним мотивом, який свідчить про ненависницьке й упереджене ставлення до потерпілого через його належність до певної раси, нації або релігії;

2) *друга слідча ситуація* складається тоді, коли на момент відкриття кримінального провадження підозрюваного не встановлено і його необхідно розшукати й ідентифікувати, водночас уже відомі окремі обставини злочину. Ця слідча ситуація характеризується тим, що відомості про злочин, які вносять до ЄРДР, не містять достатніх ознак мотиву, тому злочин кваліфікують без зазначення статті, що визначає цю кваліфікаційну ознаку⁴⁶.

Варто також згадати ще одну слідчу ситуацію: коли особу, підозрювану у скоєнні умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості, установлено, але вона

44 Вирок Житомирського апеляційного суду від 20.11.2023 р. Справа № 278/1904/17. Провадж. № 11-кп/4805/408/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115015816> (дата звернення: 20.12.2023).

45 Тімченко І. С. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування умисного випуску на ринок України небезпечної продукції. *Молодий вчений*. 2014. № 12 (15). С. 285–288. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_12\(1\)_68.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_12(1)_68.pdf) (дата звернення: 20.12.2023).

46 Боровик А. М. Зазнач. твір.

переховується від органів досудового слідства з метою уникнути кримінальної відповідальності.

Прикладом такої слідчої ситуації є ухвала Красногвардійського районного суду м. Дніпропетровська щодо кримінального провадження № 12020050790001071, де під час досудового розслідування встановлено, що підозрюваний уникає явки на виклик слідчого (не прибув на виклики без поважних причин понад два рази), його оголошено в міжнародний розшук і він перебуває на території Російської Федерації, яку визнано державою-агресоркою (відповідно до Звернення Верховної Ради України від 27.01.2015 р. № 129-VIII⁴⁷). Розшук підозрюваного триває, перепустки для перетину лінії зіткнення у межах Донецької області останній не отримував, державного кордону України не перетинав. Суд ухвалив, що існує обґрунтована підозра вчинення цією особою (яка умисно переховується від слідства й суду на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресоркою, із метою уникнути кримінальної відповідальності) кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 15, ч. 1 і п. 14 ч. 2 ст. 115 КК України⁴⁸, у зв'язку з чим її оголошено у міжнародний розшук, тому є всі визначені законом підстави для здійснення спеціального досудового розслідування щодо цього підозрюваного⁴⁹.

Зазначимо: для того щоб типізувати слідчі ситуації, необхідно мати повну

інформацію про подію вбивства та його учасників. Так, під час розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості на підставі відомостей про потерпілого й особу, яка скоїла вбивство (тобто інформаційного компонента), можна виокремити такі типові слідчі ситуації початку досудового розслідування:

- відомі особа потерпілого й винна особа;
- потерпіла особа відома, винна особа невідома;
- особа потерпілого невідома, винна особа відома;
- особа потерпілого й винна особа, мотив, час, місце та інші обставини вбивства невідомі;
- відомі особа потерпілого й винна особа, але винна особа переховується від органів досудового слідства з метою уникнути кримінальної відповідальності.

Висновки

Ми ретельно проаналізували підходи до визначення поняття початкового етапу розслідування та слідчої ситуації, зауважили складність визначення мотиву нетерпимості на початковому етапі та можливість змінити кримінально-правове кваліфікування у процесі досудового розслідування. Виокремили різновиди типових слідчих ситуацій початкового етапу умисного вбивства з мотивів расової, національної або

47 Звернення до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором : затв. постанов. ВР України від 27.01.2015 р. № 129-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text> (дата звернення: 20.12.2023).

48 Кримінальний кодекс ... URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.12.2023).

49 Ухвала Красногвардійського райсуду ... URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106910601> (дата звернення: 20.12.2023).

релігійної нетерпимості залежно від джерела початку досудового розслідування й інформаційного компонента.

Initial Stage of Deliberate Murder Investigation Motivated by Racial, National or Religious Intolerance

Eluchka Kazarian

The Article Purpose is to specify peculiarities of the initial investigation stage of deliberate murder motivated by racial, national or religious intolerance. To fulfil this goal, the author uses general scientific and special research methods: analysis, synthesis; formal-logical; logical-legal; legal analysis. The author studies into peculiarities of the initial investigation stage of deliberate murder driven by racial, national or religious intolerance. Emphasis is made on the importance of identifying typical investigative situations at the initial investigation stage, where specific investigative (detective) actions are taken to collect information, identify signs of a crime and develop investigative leads. At this investigation stage, forensic experts solve specific tasks, assess investigative situation, identify sources of information, determine investigation direction, plan interaction with operational agencies, and collect information about crime circumstances, the victim, and the suspect. The author notes the difficulty of determining the motive of intolerance at the initial stage and the possibility of changing criminal law qualification in the course of pre-trial investigation. The paper highlights the necessity for thorough investigation at the initial stage, especially during the development of forensic methodology, to distinguish murders based on intolerance from other types of murders. It has been established that urgent investigative (search) actions at this stage are: inspecting crime scene, interrogating witnesses, and appointing and conducting forensic examinations. Classification of investigative situations based on the sources

of initiation of pre-trial investigation and information components serves as the basis for efficient investigation planning.

Keywords: *pre-trial investigation initial stage; deliberate murder; intolerance motive (racial, national, religious); investigative situation.*

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішеннях про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Авторка зробила свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Авторка заявляє, що у неї відсутній конфлікт інтересів.

References

- Borovyk, A. M. (2021). *Osoblyvosti kriminalistychnoi kharakterystyky zlochyniv, vchynenykh z motyviv rasovoi, natsionalnoi chy relihiinoi neterpymosti, i predmetu dokazuvannia u dosudovomu rozsliduvanni* [Forensic characteristics of violent crimes committed on the grounds of racial, national or religious intolerance, and its connection with the subject of proof] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Mariupol [in Ukrainian].
- Hagerlid, M., Granström, G. (2023). Hate Crime Investigation and Sentencing in Sweden: What Have We Learned in the Past 20 Years? *European Journal on Criminal Policy and Research*. DOI: [10.1007/s10610-023-09563-9](https://doi.org/10.1007/s10610-023-09563-9).
- Harasymiv, O. I., Dufeniuk, O. M., Zakharova, O. V. ta in. (2019). *Metodyka rozsliduvannia okremykh vydiv zlochyniv* [Methods of investigation of certain types of crimes] : navch. posib. / za zah. red.

- Ye. V. Priakhina. 2-he vyd., pererob. ta dopov. Lviv. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2746> [in Ukrainian].
- Juutinen, M. (2021). Hate crimes and their handling in the criminal process. Ministry of Justice, Finland, Helsinki. URL: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163385>.
- Khyzhniak, Ye. S. (2012). Typovi slidchi sytuatsii pry rozsliduvanni statevykh zlochyniv shchodo malolitnikh [Typical investigative situations in the investigation of sexual offenses against juveniles]. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys*. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pupch_2012_4_68 [in Ukrainian].
- Kohutych, I. I. (2013). Typovi sytuatsii pochatkovoho etapu rozsliduvannia vbystv ta obumoveni nymy alhorytmy dii slidchoho [Common scenarios encountered during the initial stage of murder investigations and the corresponding action algorithms determined for the investigator]. *Visnyk Chernivetskoho fakultetu Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia»*. Vyp. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vchfo_2013_1_25 [in Ukrainian].
- Maliarova, V. O. (2013). Etapizatsiia protsesu rozsliduvannia zlochyniv proty moralnosti u sferi statevykh stosunkiv [Stage process while investigating crimes against morality in sexual intercourse]. *Pravo i Bezpeka*. № 3 (50). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2013_3_19 [in Ukrainian].
- Milevska, A. O. (2016). Slidchi sytuatsii na pochatkovomu etapi rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, poviazanykh z pidroblenniam notarialnykh dokumentiv [Investigative situations at the initial stage of investigating criminal offenses related to forgery of notarial documents]. *Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy*. Vyp. 2 (4). URL: <https://docplayer.net/72551064-Mizhnarodniy-yuridichniy-visnik-zbirnik-naukovih-prac-natsionalnogo-universitetu-derzhavnoyi-podatkovoyi-sluzhbi-ukrayini.html> [in Ukrainian].
- Moskalenko, H. V. (2009). Poniattia ta osoblyvosti etapiv rozsliduvannia zlochyniv [Concept and features of the stages of crimes investigation]. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. Vyp. 49. URL: <http://www.apdp.in.ua/v49/64.pdf> [in Ukrainian].
- Nazarenko, K. Yu. (2016). *Rozsliduvannia zlochyniv, poviazanykh zi stvorenniam abo utrymanniam mistv rozpusty i zvidnytstvom* [Investigation of crimes related to the establishment or maintenance of brothels and procurement] : dys. ... kand. yuryd. nauk. Dnipro [in Ukrainian].
- Pazynych, T. A. (2016). Osoblyvosti rozsliduvannia vbystv z motyviv rasovoi, natsionalnoi chy relihiinoi neterpymosti [Features of investigation of murders on reasons of racial, national or religious intolerance]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*. № 5. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/84e23b5a-ac49-40bb-998e-064872aaf48a> [in Ukrainian].
- Pchelina, O. V. (2012). Taktychni zavdannia rozsliduvannia zlochyniv i kryminalistychna metodyka [Tactical tasks of criminal investigation and forensic methodology]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 2 (18). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/144f347d-933a-4fbf-ad60-77f1e7603198> [in Ukrainian].
- Piaskovskyy, V. V. (2004). *Metodyka rozsliduvannia torhivli liudmy* [Methodology for investigating human trafficking]: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv [in Ukrainian].
- Roberts, C., Innes, M., Williams, M., Tregidga, J., Gadd, D. (2013). *Understanding who commits hate crime and why they do it*. Welsh Government Social Research. URL: <https://orca.cardiff.ac.uk/id/eprint/58880/1/understanding-who-commits-hate-crime-and-why-they-do-it-en.pdf>.
- Shevchuk, V. M. (2013). *Taktychni operatsii u kryminalistytsi: teoretychni zasady formuvannia ta praktyka realizatsii* [Tactical operations in forensic science: theoretical backgrounds of development and practical implementation] : monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Timchenko, I. S. (2014). Typovi slidchi sytuatsii pochatkovoho etapu rozsliduvannia umysnoho vypusku na rynek Ukrainy

- nebezpechnoi produktsii [Typical investigatory situations at the initial investigative stage of intentional dangerous product release at the market of Ukraine]. *Molodyi vchenyi*. № 12 (15). URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_12\(1\)__68.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/molv_2014_12(1)__68.pdf) [in Ukrainian].
- Tishchenko, V. V. (2007). *Teoretychni i praktychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyniv* [Theoretical and practical foundations of crime investigation methodology] : monohrafiia. Odesa [in Ukrainian].
- Veselskyi, V. K. (2011). Slidcha sytuatsiia yak katehoriia kryminalistychnoi taktyky [Investigative situation as a category of forensic tactics]. *Borotba z orhanizovanoiu zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)*. Vyp. 25—26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2011_25-26_22 [in Ukrainian].
- Volikov, T. (2023). Naukovi dysputy stosovno typovykh slidchykh sytuatsii pry rozsliduvanni kryminalnykh pravoporushen proty vlasnosti, vchynenykh v umovakh voien-noho stanu [Scientific disputes regarding typical investigative situations in the investigation of criminal offenses against property committed under the conditions of marital state]. *Aktualni pytannia u suchasni nautsi*. № 7 (13). DOI: 10.52058/2786-6300-2023-7(13)-250-260 [in Ukrainian].
- Volobuiev, A. F., Oderii, O. V., Stepaniuk, R. L. ta in. (2018). *Kryminalistyka* [Criminalistics] : pidruchnyk. U 2 t. T. 2 / za zah. red. A. F. Volobuieva, R. L. Stepaniuka, V. O. Maliarovi ; MVS Ukrainy, KhNUVS. Kharkiv. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/7391f531-f696-442a-b108-7ce06abbe7ad> [in Ukrainian].
- Vyhivskyi, I. M., Drozd, V. H. (2023). *Teoretychni ta praktychni osnovy formuvannia metodyky dosudovoho rozsliduvannia zakhoplennia zaruchnykiv* [Theoretical and practical bases of developing methodology for pre-trial investigation of hostage-taking]: monohrafiia. Kyiv. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/items/0acc7a5d-81af-4cd7-9c59-c1dab9f1c1a2> [in Ukrainian].

Казарян, Е. (2024). Початковий етап розслідування умисного вбивства з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 1 (34). С. 146—162. DOI: 10.32353/khrife.1.2024.09.